

Türkiye'nin Kıbrıs Politikasında Amerikan Etkisi: Kıbrıs Barış Harekâtı Örneği

American Influence on Turkey's Cyprus Policy: Case of Cyprus Peace Operation

*Mehmet SAVCI**

Öz

Türkiye Cumhuriyeti, 1954 yılında Kıbrıs adasındaki Türklerin yaşadığı problemlerle ilgilenmeye başlamıştır. Fakat Türklerin haklarını korumak üzere gerçekleştirilen askerî harekât 1974 yılı Temmuz'unda başlamıştır. Adaya askerî müdahalenin bu denli gecikmesi incelemeye konu olan problemi teşkil etmektedir. Bu çalışmanın amacı, 1954 yılından askerî müdahalenin gerçekleştiği yıla kadar Türkiye'nin Kıbrıs Adasına askerî müdahale kararı üzerinden Kıbrıs politikasındaki Amerikan etkisini ortaya koymaktır. Böylelikle günümüzde de Türkiye için önemini koruyan Kıbrıs adası ve üzerindeki halkların yönetimi üzerine olan Türk dış politikasının nasıl etkilenebileceği tarihî perspektifte ele alınmış olacaktır. Çalışma sonucunda Türkiye Cumhuriyeti'nin Kıbrıs adasına askerî müdahalesinin 1974 yılına kadar gerçekleşmemesinin nedeni ve askerî harekâtı hazırlayan siyasî ortam ile ilgili ayrıntılı bilgi elde edilmiş olunacaktır. Çalışmanın hazırlık aşamasında literatür taraması yapılarak bilgi toplanmıştır. Tarama esnasında konu ile ilgili kitaplardan, bilimsel çalışmalardan ve özellikle döneminde devletler tarafından hazırlanmış raporlardan faydalanılmıştır. Bunun yanında ABD Başkanlık arşivlerinin internetten yayımlanmış birçok belgesi de incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Kıbrıslı Türkler, Türk – Amerikan İlişkileri, Kıbrıs Barış Harekâtı, Türk Dış Politikası

* Dr., Kara Kuvvetleri Komutanlığı. E-posta: mehmetstavci@yahoo.com, Orcid ID: 0000-0003-0232-8643.

Geliş Tarihi/Received: 27.04.2021
Kabul Tarihi/Accepted: 29.05.2021

Abstract

In 1954, the Republic of Turkey began to deal with the problems experienced by Turks on the island of Cyprus. But military action to protect the rights of Turks began in July 1974. Such a delay in military intervention on the island poses a problem that is subject to scrutiny. The aim of this study is to demonstrate the American influence in Cyprus policy over Turkey's decision to intervene militarily on the island of Cyprus from 1954 until the year of the military intervention. In this way, how the Turkish foreign policy on the island of Cyprus and the management of the Peoples on it, which remains important to Turkey today, can be affected, will be discussed in historical perspective. As a result of the study, detailed information about the reason why the military intervention of the Republic of Turkey on the island of Cyprus did not take place until 1974 and the political environment that prepared the military action will be obtained. During the preparation phase of the study, information was collected by conducting a literature review. During the screening, books on the subject, scientific studies and, in particular, reports prepared by states were used. In addition, many documents of the US presidential archives published on the internet have also been examined.

Keywords: Cyprus, Turkish Cypriots, Turkish – American Relations, Cyprus Peace Operation, Turkish Foreign Policy

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti için güney kıyılarında güvenliğinin bir parçası olarak Kıbrıs adası tarih boyu önemli bir ilgi alanı olmuştur. Sadece Kıbrıs adasının aidiyeti değil tarihten gelen aidiyet meselesinin bir sonucu olarak demografik yapı ve dolayısıyla adada bulunan Türklerin haklarının korunması da Türkiye için önemli bir misyon olagelmıştır. Bu bağlamda adada kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti dönemi başta olmak üzere Türkiye'nin Kıbrıs adasına ilgisi ve etkisi günümüze kadar uzanan bir bütünlük arz eder¹.

¹ Sabahattin İsmail, *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, İstanbul 1998, s. 4.

Osmanlı Devleti döneminde adanın mülkiyetinin geçici olarak İngiltere'ye tahsis edilmesinden başlayarak ada üzerinde karar verici durumda bulunan İngiltere yanında Soğuk Savaş döneminde siyasî ilişkilerin artırıldığı Amerika Birleşik Devletleri de ada ile ilgilenen bir başka dünya çapında etkin devlettir.

Bu bağlamda iki devlet arasındaki ilişkileri incelemeyen önce adanın tarihine ve tarihsel süreçte ABD ve Türkiye'nin adaya yönelik politikalarına kısaca değinmek gerekir.

ABD'nin Kıbrıs adasına yönelik yaklaşımı, Türkiye üzerinden gelişmiştir. Günümüzde uluslararası bir sorun haline dönüşen adanın aidiyeti ve idaresi hususunda resmi bir politika yaklaşımı kabul edilmiş bulunsa da ABD ile Türkiye Cumhuriyeti arasında imzalanan ilk anlaşma olan 1 Ekim 1929 tarihli Ticaret ve Seyr-ü Sefain Anlaşması'na kadar Türkiye ile dahi siyasî temaslar çok sınırlı düzeydedir².

Türkiye ile ABD arasında ABD'nin yalnızlık politikası neticesinde 1917'de kesilen ilişkiler, 1929 tarihli anlaşma ile başlamış ve ilk adımlar ticari konularda atılmıştır. Ekonomik buhranın bir sonucu olarak ticari alanda gelişen ilişkiler, Soğuk Savaş dönemine kadar siyasî ve askerî alanlarda mesafeli devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında iki kutuplu hale gelen dünya düzeninde taraf seçmek durumunda kalan Türkiye, ABD kampında bulunmayı seçmesiyle çok kısa bir sürede bu ülkenin yakın bir müttefiki haline gelmiştir. SSCB'ye karşı ön hat devleti olarak görülen Türkiye'ye ABD'den ilk destek 5 Nisan 1946'da büyükelçisinin cenazesinin Missouri Zırhlısı ile gönderilmesi ile gerçekleşmiştir³.

² Ahmet Özgiray, "Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri Arasındaki Siyasal İlişkiler (1923- 1938)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 43 (Nisan 1999), c. 15, s. 48.

³ "Missouri İstanbul'da", *Cumhuriyet*, 5 Nisan 1946, s. 1; Ramazan Gözen, "Türk Amerikan İlişkileri ve Türk Demokrasisi: Realist Bağlantı", *Türkiye'nin Dış Politika Gündemi Kimlik, Demokrasi, Güvenlik*, Ankara 2001, s. 79-81.

SSCB'ye karşı bir gövde gösterisinden ibaret olan bu adımdan yaklaşık bir yıl sonra ABD Başkanı Truman, sonradan kendi adı ile anılacak yardım paketini açıklamıştır⁴. Paket, Türkiye ve Yunanistan'a yapılacak askerî yardımları kapsayan ve SSCB'ye karşı bu ülkeleri askerî yönden güçlendirmeyi amaçlayan bir yardım anlaşmasıdır⁵. 1947 Temmuz'unda açıklanan Marshall Planı da aynı yönde Türkiye'nin desteklenmesini öngören maddeler içermektedir. Marshall Planı İkinci Dünya Savaşı'nda İkinci Dünya Savaşı'nda zarar gören devletlerin maddi olarak desteklenmesini ön görüyordu. Plana ilk etapta dâhil edilmeyen Türkiye, diplomatik girişimlerle plana dahil olmayı başarmıştır⁶.

1949'a gelindiğinde Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) kurulmuştur ve Türkiye de giderek daha da kutuplaşan uluslararası ortamda güvenlik sorunu yaşayacağını düşünerek bu örgüte girmek istemektedir. Kurulur kurulmaz başvurduğu örgütten olumsuz cevap alan Türkiye'nin, 1950 yılında başlayan Kore Savaşı'na Birleşmiş Milletlerin çağrısı üzerine asker yollamasıyla NATO üyeliği de gerçekleşmiştir⁷.

Bahsettiğimiz yardımlar ve anlaşmalar bağlamında iki ülke ilişkileri özellikle 1950'den sonra olmak üzere İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde daha çok Sovyet etkisini dengeleme açısından müttefik olma yönünde gelişmiştir. Sovyetler Birliği ve destekledikleri ülkelerin ideolojisi olan Komünizm karşıtı olarak kurulan NATO'ya üyelik süreci, ABD tarafından Truman Doktrininden beri beraber değerlendirilen ve desteklenen Türkiye ve Yunanistan için beraber gerçekleşmiştir. Kıbrıs

⁴ "The Truman Doctrine", 1947, history.state.gov/milestones/1945-1952/truman-doctrine#:~:text=NOTE%20TO%20READERS-,The%20Truman%20Doctrine%2C%201947,external%20or%20internal%20authoritarian%20forces (Erişim tarihi: 29.05.2021).

⁵ "Marshall Plan, 1948", <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/marshall-plan> (Erişim tarihi: 28.05.2021).

⁶ Hâluk Ülman, "NATO ve Türkiye", *SBF Dergisi*, Sayı 14 (Aralık 1967), s. 772-785.

⁷ "Meclis, Kuzey Atlantik Paktına İltihakımız İttifakla Tasvip Etti", *Milliyet*, 19 Şubat 1952, s. 1.

sorununda karşı karşıya gelecek bu iki devletin bu açıdan ABD tarafından ciddi bir ayırım gözetilmeden beraber desteklendiğini görüyoruz⁸.

Türkiye'nin gerek NATO üyeliği gerekse ABD ile ikili anlaşmalar yoluyla elde etmeye çalıştığı uluslararası güvenlik desteği Yunanistan tarafından da elde edilmeye çalışılmıştır. Komünist bloğa olan coğrafi mesafe ve ülke ekonomileri dikkate alındığında benzer özellikler taşıyan bu iki ülke ABD tarafından hem siyasî hem de ekonomik olarak yaklaşık aynı düzeye desteklenmiştir. Böylelikle 1960'a kadar paralel devam eden yardım politikası bu yıl itibariyle Türkiye ve Yunanistan arasında Kıbrıs nedeniyle başlayan çekişme neticesinde farklı boyutlara taşınacaktır.

1. Kıbrıs Sorununun Tarihsel Gelişimi

Kıbrıs adası, Anadolu'nun coğrafi bir parçası ve Çukurova deltasının doğal uzantısıdır. Konumu itibariyle Doğu Akdeniz hâkimiyeti için önemli bir kara parçası olan ada Osmanlı Devleti döneminden itibaren Türk kontrolünde bulunmuştur. Lozan Barış Antlaşması⁹ ile Cumhuriyet döneminde aidiyeti İngiltere'ye geçmekle birlikte gerek konumu gerekse adadaki Türk halkının haklarının muhafazası maksadıyla Türk hükümetlerinin ilgi alanında bulunmuştur. Günümüzde dahi çözüme kavuşmamış bir sorun sahası olan Kıbrıs'ın tarihsel süreçte hangi yollardan geçtiği ve ABD – Türkiye ilişkilerinin gelişimindeki rolü bu bölümde incelenecektir.

Kıbrıs, deniz taşımacılığı ve dolayısıyla deniz savaşlarının yaygınlaştığı ilk çağlardan günümüze Doğu Akdeniz hâkimiyeti için devletlerin ilgi alanında bulunmuştur. Osmanlı hâkimiyeti adada 1571 yılında başlamıştır. Osmanlılar, Anadolu'dan Mısır bağlantılarının tehdit edilmesi neticesinde Venediklilerin hâkim olduğu adayı fethetme karar

⁸ George S. Harris, *Troubled Alliance: Turkish-American Problems in Historical Perspective 1945-1971*, American Enterprise Institute for Public Policy Research, Washington 1972, s. 157-160.

⁹ Lozan Sulh Muahednamesinin Kabulüne Dair Kanunlar, *Düstur*, 3. Tertip, c. 5, İstanbul 1931, s. 13.

vermişlerdir. 16. yüzyılda ada halkının Venediklilere karşı Osmanlılardan yardım istemesi de fetih düşüncesinde etkili olmuştur. Sultan II. Selim devrinde Lala Mustafa Paşa komutasındaki Osmanlı donanması adayı kuşatmış ve 50 bin şehit vererek 1571 yılında ele geçirmiştir. Adanın Osmanlı hâkimiyetine girmesi ile adaya beylerbeyliği verilmiştir¹⁰.

Kıbrıs adasının Türkleşmesi de fetihten sonra zorunlu göçlerle gerçekleşmiştir. Adaya Anadolu halkının bir kısmı çeşitli meslek gruplarından olacak şekilde göç ettirilmiştir¹¹. Fetihden sonra adada bir kısım askerlerin de kalmasıyla ada halkı Osmanlı tebaasından müteşekkil hale getirilmiştir. Anadolu'dan göç edenlerle adanın Venedikliler döneminden kalan halkı ortak bir düzen kurarak beylerbeyinin hükmü altında yaşamıştır.

Adada Rum ve Türk olmak üzere iki kesimin birbirinden ayrışması Osmanlıdan ayrılmak üzere Yunanlıların ayaklanmaları ve Mora isyanını çıkarmaları ile başlamıştır. 1821 Mora ayaklanmasına adanın Rum halkı yardımları ile destek olmuştur. Yunan halkının birliği düşüncesinden doğan ve Girit, Kıbrıs ve Rodos adaları ile Anadolu'nun işgal edilmesi ile Bizans'ın yeniden kurulmasını amaçlayan Enosis düşüncesi çerçevesinde adanın Rum halkı bu tarihten itibaren Osmanlıya karşıt tavır takınmıştır¹².

Osmanlı Devleti'nin gerilemesi neticesinde diğer hâkim bulunduğu topraklarda olduğu gibi Kıbrıs'ta da yönetimi zayıflamıştır. Osmanlı – Rus Savaşı'ndan (1877 – 1878) Osmanlıların yenik çıkması neticesinde Kıbrıs yönetiminin her yıl İngiltere'ye vergi vermesi hükme bağlanmıştır¹³. Osmanlı yönetimi adanın geçici olarak İngiltere'ye

¹⁰ Çağrı Erhan, “1830 Osmanlı-Amerikan Antlaşması'nın Gizli Maddesi ve Sonuçları”, *Bellekten*, Sayı 234 (1998), c. 62, s. 457.

¹¹ Çağdaş Güven, Bölgesel Çatışmalar İçinde Kıbrıs ve Johnson Mektubu'nun Türk Dış Politikasındaki Yeri, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009, s. 40.

¹² Güneş Şahin, Kıbrıs Barış Harekâtı ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Sürecinde Türk Kamuoyu, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara 2012, s. 3.

¹³ Güneş Şahin, Kıbrıs Barış Harekâtı ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Sürecinde Türk Kamuoyu, s. 4.

kiralandığını bildirirse de adada bu tarihten sonra tam bir hâkimiyet kurması mümkün olmayacaktır.

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı ve İngiltere karşı kamplarda savaşımıştır. Savaş ilanından sonra İngiltere 4 Kasım 1914'te aday hâkimiyeti altına aldığını ilan etmiştir. Bu aşamada birçok cephede savaşan Osmanlı Devleti adayı geri alacak ve hâkimiyet sağlayacak güce hiçbir zaman erişememiştir. Savaşı izleyen Millî Mücadele döneminde Türkler, ana yurdu olan Anadolu'yu işgalden kurtarmış ve Misak-ı Milli içerisinde bulunmayan adanın İngiltere'ye verilmesi Lozan Antlaşmasında kabul edilmiştir¹⁴.

Türk hâkimiyetinden çıkan adada Mora isyanından itibaren başlayan Rum hâkimiyeti çabaları daha da hızlanmıştır. İngiltere yönetimine giren adadaki Türklerden İngiliz vatandaşlığına geçmeyen birçokları Türkiye'ye dönmüştür. Bu durum adadaki Rum nüfusun Türk nüfusa oranla fazlalaşmasına neden olmuştur¹⁵.

Kıbrıs adasında Rumlar arasında örgütlenme ve Enosis'in gerçekleştirilmesi düşüncesi Yunanistan'ın örgütlü çabaları neticesinde 1931 yılından itibaren ayaklanmaya dönüşmüştür. Sokak gösterileri ve eylemler İngiliz Valinin aldığı tedbirler neticesinde bastırılmıştır¹⁶.

İkinci Dünya Savaşı döneminde tüm dünya ile birlikte adada da geleceğe yönelik belirsizlik hâkim olmuştur. Savaş ekonomisi adada kendini hissettirmeye başlamıştır. 1943 yılından itibaren İngiliz hükümetleri sömürgelere yönelik sert tutumlarından vazgeçmiştir¹⁷. Savaştan sonra Akdeniz hâkimiyetine yönelik olarak adanın Rum kontrolünde bulunmasını menfaatlerine uygun gören ve bu kapsamda Rumları gizlice destekleyen SSCB'nin etkisiyle Rum gösterileri çok daha

¹⁴ Mehmet Gönübol, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Ankara 1989, s. 164-176.

¹⁵ H. Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi, Ankara 1988, s. 142-150.

¹⁶ "Kıbrıs Hadisesi", *Milliyet*, 27 Teşrinievvel 1931, s. 1; Süleyman Koç, *Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar*, IQ Kültürsanat Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 110-111.

¹⁷ "İndonezyaya Dominyon Statüsü Veriliyor", *Cumhuriyet*, 11 Şubat 1946, s. 1.

büyük çapta gerçekleşmeye başlamıştır¹⁸. Böylelikle İngiliz kontrolünden sıyrılan Enosis yanlıları amaçlarına ulaşmak için açıkça mücadeleye girişmiştir.

Kıbrıs Rumları 1947 yılında Enosis yani Yunanistan'la birleşme taleplerini resmi olarak İngiliz hükümetine iletmiştir. Bu talep İngiltere tarafından kabul görmemiştir. Rumlar bu aşamada gayrı resmî bir halkoylaması dahi yapmışlardır. Ada halkının çoğunlukla Yunanistan'a bağlanmak yönünde oy kullandığını İngiltere'ye bildiren Rumlar Yunanistan'a bağlanmak için halkoylamasının sonuçlarını öne sürse de İngiltere tarafından sonuçlar meşru görülmemiştir¹⁹.

Rumlar tarafından gösterilen yoğun çaba 1950'li yılların başından itibaren Kıbrıslı Türklere karşı nefrete dönüşmüştür. Özellikle demografik dengenin Rumlar lehine çevrilmesi yoluyla adanın Yunanistan'a bağlanması düşüncesi Türklere karşı insanlık dışı hakaretleri de beraberinde getirmiştir. Halkoylamasının Türkler tarafından tepkiyle karşılanması neticesinde Türk yerleşim yerlerine yönelik eylemler artmıştır.

Bağdat Paktının taraflarından olan İngiltere, paktın imzasından itibaren adayı bölgeyi kontrol edebilecek önemli bir üs olarak görmüştür. Bunun neticesinde sömürgeci olarak bulunduğu diğer yerlerle birlikte Kıbrıs'ta da kontrolünü gevşetmekle birlikte hâkimiyetin devrini çıkarlarına aykırı görmüştür. Mahalli hükümet kurulması 1948, 1954 ve 1955 yıllarında İngiltere tarafından ada halkına teklif edilmiştir²⁰. Teklifler Rum kesimince reddedilmiştir²¹.

¹⁸ Jacob M. Landau, "Johnson's Letter to İnönü and the Greek Lobbying at the White House", *The Turkish Yearbook of International Relations*, Sayı 14 (1976), s. 45.

¹⁹ H. Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s. 10-11.

²⁰ "İngiliz İşçi Partisi Kıbrıs Adasını Gözden Çıkardı", *Akşam*, 30 Eylül 1954, s. 1.

²¹ Ahmet Gazioğlu, "Osmanlıdan Cumhuriyete Kıbrıs", *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara 2002, c. 19, s. 927-929.

Bu aşamada EOKA örgütünden de bahsetmek gerekir. EOKA, (Ethniki Organosis Kyprion Agoniston - National Organization of Cypriot Fighters) (Kıbrıs Savaşçılarının Ulusal Örgütü) Kıbrıslı Rumların lideri Makarios ve Kıbrıs doğumlu Yunan General Grivas tarafından kurulan bir örgüttür. Uluslararası ortamda Enosis'e ilgi çekmek amacıyla kurulmuş örgüt, bir gerilla organizasyonu olarak adadaki Türklere karşı düzenli bir baskı ve zulüm politikası takip etmiştir. Kuruluşu önceye dayanmakla birlikte 15 Ocak 1950 yılında Kıbrıslı Rumların yaptığı referandumun sonuçlarını duyurmak için yapılan eylemlerle adını duyurmuştur²². Bu tarihten sonra Türklere karşı da eylemlere girişen örgüt gerçekleştirdiği insanlık dışı eylemler neticesinde bir terör örgütü olarak anılmaya başlamıştır²³.

1950'li yılların sonuna gelindiğinde Yunanistan'ın adaya ilgisinin belirginleşmesi neticesinde Türkiye de adadaki soydaşlarının geleceğine yönelik olarak söz sahibi olduğunu uluslararası platformda dile getirmeye başlamıştır. İngiltere, Yunanistan ve Türkiye arasında 1958 ve 1959 yıllarında yapılan görüşmelerde Yunanistan Enosisi yani adanın Yunanistan'a ilhakını savunurken Türk tarafı ise "Taksim" yani adada iki kesimli bir çözümü savunmuştur. Görüşmeler sonunda adada iki toplumun eşit temsiline dayanan bir cumhuriyet kurulmasına karar verilmiştir.

Kıbrıs Cumhuriyeti, 16 Ağustos 1960 tarihinde İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin garantörlüğünde kurulmuştur²⁴. Zürih ve Londra Anlaşmaları ile kurulan cumhuriyette Rumlar tarafından seçilen bir Cumhurbaşkanı'nın Türkler tarafından seçilen bir yardımcısı olması öngörülmüştü. Benzer bazı yönetim paylaşımları ile iki toplumun bir arada yaşaması düşünülmüşse de kurulan düzen uzun ömürlü olmamıştır. 1963 yılında Cumhurbaşkanı Makarios, Türk politik gücünü zayıflatacak anayasa değişikliklerinin yapılması için meclisi harekete geçirince

²² "Kıbrıs İçin Dün Bir Miting Yapıldı", *Cumhuriyet*, 17 Ocak 1950, s. 1.

²³ Türkkaya Ataöv, *Amerika, NATO ve Türkiye*, Ankara 1969, s. 73-75.

²⁴ "Kıbrıs Bağımsız Oldu", *Milliyet*, 16 Ağustos 1960, s. 1.

meclisin tüm Türk üyelerinin istifasına kadar gidecek gelişmelerle iki toplum arasındaki ilişkiler gerilmiştir²⁵.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 4 Mart 1964'te aldığı 186 numaralı kararı ile Kıbrıs Cumhuriyeti'nde bir yönetim zafiyeti olduğu belirtilerek adaya BM Barışı Koruma Kuvveti gönderilmesine karar verilmiştir²⁶.

Bu aşamaya kadar ABD'nin ne Türk ne de Yunan tarafından yana tavır koymadığı krizde BMGK üyesi olarak karara olumlu oy verdiğini görmekteyiz. ABD basınında yer alan haberler de bize göstermektedir ki soğuk savaş döneminde Türkiye ve Yunanistan'a eşit uzaklıkta duran süper güç ABD, adadaki sorunları yakından takip etmektedir²⁷.

2. ABD'nin Kıbrıs Sorununa Yaklaşımı ve Johnson Mektubu

Yunanistan ve Türkiye'yi Soğuk Savaş döneminde hem genel olarak ekonomik hem de askerî yardımlarla destekleyen ABD Kıbrıs'ta oluşan gergin ortamı sürekli takip etmiştir. Özellikle Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra İngiltere ile paralel bir politika izleyen ABD Yunanistan ile Türkiye arasında uzlaşma sağlanması ve adadaki olayların son bulması için girişimlerde bulunmuştur. Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanacak çekişmenin NATO üyesi olan bu iki ülke arasında bir sorun olmasından çok NATO'nun yapısal sorunu olarak gelişmesi ABD'yi özellikle rahatsız etmiştir. ABD'nin Kıbrıs'taki olaylara Sovyetler Birliği ve Komünist Blokla mücadele açısından bakmasına en önemli örnek Kıbrıs'ta faaliyet gösteren AKEL Partisidir. Komünist ideolojiyi benimseyen bir parti olan AKEL'in faaliyetlerini

²⁵ "Kıbrıs Rumlarının Yanlış Hesabı", *Akis*, 16 Kasım 1963, s. 21.

²⁶ "Güvenlik Konseyi Beşli Teklifi Dün Kabul Etti", *Akşam*, 5 Mart 1964, s. 1; Melek Fırat, *1960-1971 Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, Siyasal Kitabevi, İstanbul 1997, s. 128-129.

²⁷ Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1991, s. 300.

sınırlamak isteyen ABD böylelikle Komünizmin Doğu Akdeniz'e yayılmasını önlemeyi amaçlamaktadır²⁸.

Kıbrıs'ta yaşanan olaylara NATO'nun bütünlüğü ve Sovyetler Birliği'nin ideolojik yayılmasının önlenmesi açısından bakan ABD yönetimi, birçok Kıbrıs Türkü'nün canına mal olan olaylara ancak kınama ile tepki göstermiştir. Ne Yunanistan'a ne de Türkiye'ye yakın görünmek istemeyen ABD'nin tavrı, Kıbrıs Türklerinin yaşadıklarına karşı tepkilerini artıran Türkiye'de bir süre sonra ilgisizlik olarak değerlendirilmeye başlanmıştır²⁹. Böylelikle Türkiye – SSCB ilişkilerinde yakınlaşma başlamıştır³⁰.

Kıbrıs sorununa ABD'nin iki ülkenin sorunu olarak yaklaştığı ve NATO'nun bütünlüğüne bir zarar gelmeyeceğini tahmin ettiği dönemde çözüm odaklı girişimlerde bulunmadığı açıktır. ABD soruna ancak 1963-64 yıllarında Kıbrıs'taki iki kesim arasında silahlı çatışmaların yaşandığı ve sorunun Londra Konferansına taşındığı dönemde aktif bir arabulucu olarak katılmıştır. Kıbrıs sorunu Birleşmiş Milletlere 1954-58 yılları arasında Rum kesimince götürülmüştür. Rum lider Makarios bu yıllarda beş defa Enosis'i gerçekleştirerek Kıbrıs Adasını Yunanistan topraklarına dâhil etmek için BM Genel Kuruluna teklifte bulunmuştur. 1964 yılına kadar BM Genel Kurulunda görüşülmesi kabul görmeyen sorun 1964 yılından sonra BM Güvenlik Konseyinde görüşülmüştür. ABD'nin bu döneme kadar sorunla ilgili bir girişimi olmadığı görülmektedir³¹.

1963-64 yılları Kıbrıs'ta olayların giderek tırmandığı, iki kesim arasında silahlı çatışmaya varan mücadelelerin yaşandığı ve sonunda Kanlı Noel olarak adlandırılan olaylarda Türk yerleşimlerinde Rum EOKA militanlarının katliam yaptığı dönemdir³². Bu yıllara kadar Rum kesimi lideri Makarios'un Enosis'i kabul ettirmek üzere konuyu BM'ye taşıma gayreti ABD tarafından olumlu karşılanmazken 1964 yılından

²⁸ Harry .W. Brands Jr., “America Enters The Cyprus Tangle 1964”, *Middle Eastern Studies*, Sayı 3 (Temmuz 1987), c. 23, s. 330.

²⁹ Metin Toker, “Amerika Gaflet Yolunda”, *Akis*, 26 Mart 1965, s. 5.

³⁰ Fahir Armaoğlu, “Amerika, Kıbrıs ve Türkiye”, *Cumhuriyet*, 20 Nisan 1964, s. 3.

³¹ Türkkaya Ataöv, *Amerika, NATO ve Türkiye*, s. 81.

³² “Kıbrıs'ta Kanlı Hadiseler”, *Milliyet*, 22 Aralık 1963, s. 1.

itibaren Türkiye'nin adaya müdahale edeceği yönündeki açıklamaları neticesinde ABD sorunla ilgilenmeye başlamıştır³³.

Kıbrıs'ta iki kesim arasında kriz düzeyine ulaşan ve Kanlı Noel katliamı ile doruk noktasına ulaşan olayların çözümü için öncelikle Londra Konferansı toplanmıştır³⁴. Konferanstan bir sonuç alınamayınca sorun, Rum kesimi ve İngiltere'nin ortak çabasıyla 15 Şubat 1964'te BM Güvenlik Konseyine götürülmüştür. 18 Şubat – 4 Mart 1964 tarihlerinde yapılan görüşmeler esnasında ABD, sorunun iki tarafın liderleri arasında görüşülerek çözülmesi gerektiğini savunmuştur. Yaşanan bunca kanlı olay göz önünde bulundurulduğunda bunun mümkün olmadığı belirtilerek Konsey tarafından Kıbrıs Cumhuriyeti hükümeti vasıtasıyla önlemler alınması karara bağlanmıştır. 4 Mart 1964 tarihli ve 186 sayılı BMGK kararında³⁵ Rum yönetiminin Kıbrıs Cumhuriyeti hükümeti olarak tanınması ve kısa adı UNFICYP olan Barış Gücü'nün altı aylık süreyle adaya gönderilmesi karara bağlanmıştır³⁶.

Birleşmiş Milletlerin Kıbrıs sorununa dâhil olması olumlu bir gelişme olarak düşünülse de Rum yönetiminin tek muhatap alınması günümüze kadar bir uygulama biçimi halini alan ve adadaki Türk kesimin haklarının savunulmasını engelleyen bir karar olmuştur. Tahsis edilen Barış Gücü de Türk kesime uygulanan şiddeti ve baskıyı engelleyememiştir. Bu nedenle BM'nin aldığı kararın sorunun çözümünde etkisi olduğu söylenemez³⁷.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin aldığı karar sonrasında Kıbrıs'ta yaşanan çatışmalar artmıştır. 8 Mayıs 1964'ten itibaren Makarios, kurulacak Barış Gücü'nün adaya gelmesinden önce Türk yerleşim birimlerine saldırılar düzenleyerek barış ortamı sağlanıncaya kadar baskı yaratmak istemiştir. Rum yöneticilerin bu şekilde adada barışı engellemeye yönelik girişimlerine Türkiye Cumhuriyeti bir

³³ Nasuh Uslu, *Türk Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs*, Ankara 2000, s. 51.

³⁴ "Kıbrıs Konferansının İlk Bölümü Bugün Başlıyor", *Milliyet*, 13 Ocak 1964, s. 1.

³⁵ "Resolution 186 [adopted by the Security Council at its 1102nd meeting], of 4 March 1964", <https://digitallibrary.un.org/record/11218> (Erişim Tarihi: 23.05.2021).

³⁶ Melek Fırat, *1960-1971 Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, s. 128-129.

³⁷ "Türkler Barış Gücünü Protesto Etti", *Milliyet*, 01 Nisan 1964, s. 1.

ültimatomla uyarıda bulunmayı düşünmüştür. Hazırlanan uyarı metni Türk Dışişleri tarafından vakit kaybetmeden ABD büyükelçisine iletilmiştir. ABD, uluslararası ortamda gerginlik yaşanmaması gerekçesiyle BM Barış Gücü'nün adaya ulaşmasının beklenmesini istemiştir. Türkiye'nin isteği üzerine ABD, Barış Gücü'ne birlik gönderecek ülkelerle irtibat kurarak süreci hızlandırmaya çalışmıştır. BM Barış Gücü 14 Mayıs 1964 tarihinde adaya ayak basmıştır³⁸.

Kıbrıs Türkleri ile Rumları arasında tansiyonun yükseldiği 1964 yılı ilk çeyreğinde ABD'nin sorunun büyümemesi ve uluslararası ortamda bir Türk – Yunan çekişmesine dönüşmemesi için çaba gösterdiği görülmektedir. Önceki dönemde Türk tarafı İngiltere gibi ABD'nin de arabulucu veya söz sahibi devlet konumunda olması için çaba gösterirken artık ABD hem BM nezdinde hem de diğer ülkelerle ikili görüşmelerle adadaki gerginliği azaltma çabasıdır.

Adaya BM askerinin yerleşmesi yaşanan çatışmalarda önemli bir azalmaya neden olmadığı için artık Türkiye'de adaya müdahale ciddi anlamda konuşulmaya başlamıştır. BM Barış Gücü'nün yaşanan Rum saldırılarını engelleyemediğine Türk kamuoyunca kanaat getirilmesinden sonra TSK'ya Kıbrıs'a müdahale için yetki verilmesi gündeme gelmiştir. Neticede 16 Mart 1964 tarihinde TBMM İnönü hükümetine askerî müdahale yetkisini vermiştir³⁹.

Müdahale yetkisinin uluslararası kamuoyunda olumsuz etki yaratmasından çekinen İnönü, öncelikle ABD Başkanı Johnson'a bir mektup göndererek BM Barış Gücü'nün adaya konuşlanması yönündeki çabalarından dolayı teşekkür etmiştir. Adaya Türkiye'nin müdahalesinden de bahsedilen mektupta, müdahalenin ertelendiği belirtilmiştir⁴⁰.

³⁸ Nihat Erim, *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*, Ajans-Türk Matbaası, Ankara 1975, s. 154-158.

³⁹ Metin Tamkoç, *The Warrior Diplomats Guardians of National Security and Modernization of Turkey*, Salt Lake City, 1976, s. 266-267.

⁴⁰ Hâluk Şahin, *Johnson Mektubu: Türk- ABD İlişkilerini Değiştiren Olayın Perde Arkası*, Gendaş Predikat Yayınları, İstanbul 2002, s. 123.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kararı ile birlikte Rum lider Makarios Türkiye'nin Londra ve Zürih Antlaşmaları gereği edindiği garantörlük hakları kapsamında adaya müdahale etme seçeneğinin ağır bastığının farkına varmıştır. Bu nedenle kendince Türkiye'nin müdahalesini engellemek amacıyla 2 Nisan 1964 tarihinde Türkiye ile ittifak anlaşmasını feshettiğini ilan etmiştir⁴¹. Makarios'un Yunanistan lideri Papandreou ile görüşerek aldığı bu kararın tanınmadığı Türk hükümeti tarafından derhal Kıbrıs'a ve Yunanistan'a bildirilmiştir⁴².

Bu aşamada BM Barış Gücü kararında olduğu gibi Türkiye'nin çabası ABD'nin Kıbrıs Türklerinin haklarının korunması için sorunun çözümüne önyak olmasıdır. Bu husus Başbakan İsmet İnönü tarafından gerek basın açıklamalarında gerekse radyo konuşmalarında dile getirilmiştir⁴³. İnönü'nün yanında dönemin yetkili birçok ismi ABD ile ortak politika geliştirilmeye çalışıldığını ve atılan adımlardan ABD ile İngiltere'nin haberdar edilerek bu iki büyük devletin yönlendirdiği istikamette Türk politikalarının oluşturulduğunu ifade etmişlerdir⁴⁴.

2.1. Johnson Mektubu

Kıbrıs sorunu, 1964 yılı ortasına gelindiğinde ABD ve İngiltere'nin kontrol edebileceğinden daha karmaşık hale gelmiştir. İngiltere, Londra ve Zürih Anlaşmaları gereği ada üzerinde söz sahibi ülkelerden olmasına rağmen artık Yunanistan ve Kıbrıslı Rumların adada tek taraflı egemenlik taleplerini kontrol altına alamamaktadır. Benzer şekilde ABD de Türk ve Yunan tarafı arasında çözülmesini istediği sorunların Kıbrıslı Rumlar eliyle bir insanlık suçuna dönüşmesini önleyemeyeceğini anlamıştır. Rumların faaliyetlerinin tahammül dışına çıkması, Türkiye'de müdahale seçeneğinin ön plana çıkmasına neden olmuştur. Bu durum da ABD'yi Türk – Yunan çekişmesi ve dolayısıyla NATO müttefiki iki ülkenin karşı karşıya gelmesi rahatsız etmiştir.

⁴¹ “Makarios İttifak Anlaşmasını İptal Etti”, *Milliyet*, 5 Nisan 1964, s. 1.

⁴² “Türkiye Kıbrıs'taki Hakkımı Kullanmaya Devam Edecek”, *Milliyet*, 6 Nisan 1964, s. 1.

⁴³ “Barış Gücü Kıbrıs'ta”, *Cumhuriyet*, 9 Haziran 1964, s. 1.

⁴⁴ Metin Toker, “Türkiye Yol Ağzında”, *Akis*, 4 Nisan 1964, s. 7.

Türkiye'nin geliştirdiği politikalarda hem İngiltere hem de ABD'yi bilgilendirmesi uluslararası ortamda yalnız kalmasından çekinmesi nedeniyledi. Fakat 1964 Nisan ve Mayıs aylarında Rumların Kıbrıslı Türkleri köylerinde ve şehirlerde ev ev tespit ederek katletmeleri Milli Güvenlik Kurulunun konuyu tartışmak üzere toplanmasına neden oldu. Kurulun 2 Haziran 1964 günü yaptığı toplantıdan adaya askerî müdahale kararı çıktı⁴⁵. Karar diğer tüm gelişmeler gibi ABD yetkililerine bildirildi. Zaten ABD büyükelçisi giderek gerginleşen ilişkiler nedeniyle hem Yunan hem de Türk basınına yakından takip ediyordu. Askerî müdahale kararı büyükelçi tarafından Washington'a iletildiğinde müdahalenin durdurulması istendi ve ABD, Türk müdahalesini önlemek için Akdeniz'de bulunan 6. Filoyu Anadolu Yarımadası ile Kıbrıs Adasına arasına konuşlandırdı⁴⁶.

Bu gelişmeler yaşanırken Türk iç politikası da çalkantılı bir dönemden geçiyordu. Başbakan İnönü muhalefet tarafından Sovyet tehlikesi devam ettiği halde ABD ile ilişkileri bozmakla ve NATO şemsiyesinden ayrılmakla suçlanıyordu. Bunun yanında bir kısım muhalifler ise 6. Filonun Türkiye'ye yaptığı ziyareti eleştiriyor, ABD güdümünde bulunulmasını Türkiye için zararlı buluyor ve Kıbrıs Türkünün yardımına koşulması için gerekenin yapılmasını talep ediyordu.

İşte bu gergin iç ve dış politika ortamında 2 Haziran tarihli müdahale kararından hemen sonra ABD Başkanı Lyndon B. Johnson, Başbakan İsmet İnönü'ye 5 Haziran 1964 tarihli mektubu yollamıştır. ABD ile Türk yöneticiler arasında mektup yollanması ve karşılıklı resmi görüşlerin teyit edilmesi daha önce de tercih edilen bir yöntem olmasına rağmen bu mektup gerek üslubu gerekse içeriği ile Türk kamuoyunda büyük yankı uyandırmıştır⁴⁷.

⁴⁵ “Çankaya'da Önemli Toplantı”, *Milliyet*, 2 Haziran 1964, s. 1.

⁴⁶ Amerika Kesin Tedbir Alıyor, *Milliyet*, 11 Haziran 1964, s. 1; Nasuh Uslu, *Türk Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs*, s. 177.

⁴⁷ Kıbrıs konusunda diğer bir önemli mektup 25 Aralık 1963 tarihinde “Kanlı Noel”i kınayan ve ABD'nin Rumların yaptığı katliamları durdurmasını talep eden ve Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel tarafından ABD Başkanı Lyndon Johnson'a yazılan

Tarihe “Johnson Mektubu” olarak geçecek mektup ABD Dışişleri Bakanlığında hazırlanmıştır. Mektubu hazırlatan Dışişleri Bakan Yardımcısı George Ball, mektubun sert üslubunun bir krize neden olacağını sezdiğinden bahsetmektedir⁴⁸. Bu ifadeler bize mektubun Türkiye’ye bir ders verme niyetinde olduğunu açıkça göstermektedir. Mektup 5 Haziran 1964 tarihli olmasına rağmen kamuoyuna açıklanmamış ve ancak 13 Ocak 1966’da yani bir buçuk yıl sonra gazeteci Cüneyt Arcayürek tarafından mektup içeriği Hürriyet Gazetesinde yayımlanmıştır⁴⁹.

Mektubun içeriğinden bahsetmek gerekirse işlenen ana başlıklar şöyle sıralanabilir:

Öncelikle ABD ve Türkiye’nin müttefik olduğu vurgulanmıştır. Bu nedenle Türkiye’nin ABD’nin tasvip etmediği bir müdahalede bulunmaması gerektiği belirtilmektedir.

Türkiye’nin müdahale kararını yalnız başına alamayacağı, diğer garantör devletlere danışarak bu kararın alınması gerektiğinden bahsedilmektedir. Bu hususun ABD yorumu olduğunu söylemek gerekir. Çünkü garanti anlaşmasında garantör devletlerin adada barışı temin edecek tedbirleri alabileceği açıkça belirtilmiştir.

Başkan, mektupta ABD’nin Kıbrıs sorununa baştan beri yaklaşım açısı olan NATO üyeliği ve NATO’nun bütünlüğü konusunu tekrar dile getirmiştir. Türkiye’nin müdahalesinin Türkiye ile Yunanistan arasında savaşa yol açabileceği, bu durumun NATO üyesi iki ülkenin karşı karşıya gelmesi anlamına geldiği ve ABD ile NATO’nun bu durumu istemediğinden bahsedilmektedir. ABD’nin bu duruma yönelik çekincesi Kıbrıs sorununa en başından itibaren yaklaşımının temelini oluşturmaktadır fakat mektupta NATO adına benzer bir durumun

mektuptur. Mektup Johnson tarafından “her iki cemaatin birbirine karşı silaha başvurduğu” tezi ile iki taraflı müzakereleri öneren bir tavsiye ile cevaplanmıştır. Fahri Armaoğlu, “Amerika, Kıbrıs ve Türkiye”, s. 264-265.

⁴⁸ George Ball, *The Past Has Another Pattern*, New York 1982, s. 350.

⁴⁹ Cüneyt Arcayürek, “Johnson’un Mektubu”, *Hürriyet*, 13 Ocak 1966, s. 1.

dillendirilmesi ABD'nin NATO'nun tamamını etkileme potansiyelini kendisinde gördüğünü göstermektedir.

Müdahale kararı alan Türkiye'yi vazgeçirmek için dile getirilen diğer husus Sovyet tehdididir. Mektupta Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi durumunda SSCB'nin de müdahil olacağı ve bu durumda NATO ülkelerinin Türkiye'yi korumak için harekete geçemeyebileceği belirtilmiştir. Bu yorum hem SSCB'nin müdahalesini hem de diğer NATO üyesi ülkelerin kararlarını taahhüt altına almak açısından iddialıdır. Dönemin süper güçlerinden biri olarak SSCB'nin Kıbrıs'ta yaşanan olayları yakından izlediği muhakkak olmakla birlikte müdahalesini öngörecektir ibareler mevcut değildir. Ayrıca NATO ülkelerinin bir Sovyet saldırısı karşısında NATO üyesi olan Türkiye'ye yardım etmeleri Kuzey Atlantik Anlaşması'nın bir gereğidir⁵⁰. ABD'nin üye devletlerden biri olarak yardım kararını veto etmesi ihtimal dâhilinde bulunsa da böyle bir durumun NATO'nun bütünlüğünü bozacak tereddütleri üyeler arasında yaygınlaştıracağını da düşünmek gerekir. Bu açıdan mektupta öngörülen bu iki durumun gerçekleşmesinin ancak ABD'nin iddiası olduğu ifade edilebilir.

Mektupta adada konuşlandırılan BM Barış Gücü'nden de bahsedilmiştir. BM'nin konuya ilgi gösterdiği ve harekete geçtiğinden bahsedildikten sonra Türkiye'nin müdahalesi durumunda BM'nin sorunun çözümüne yönelik çabalarının sekteye uğrayabileceğinden bahsedilmiştir. Bu konuda daha önce de belirtildiği üzere BM Barış Gücü'nün Kıbrıslı Rumlar tarafından Türk yerleşim birimlerine baskın düzenlenmesi ve Kıbrıslı Türklerin öldürülmesine yönelik etkisi çok sınırlıdır. Barış Gücü askerleri etkin bir denetim sağlamaktan uzak kalmıştır⁵¹.

⁵⁰ “The North Atlantic Treaty Washington D.C. - 4 April 1949”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm (Erişim Tarihi: 19.05.2021).

⁵¹ “Magusa'da Türk Kesimine Girdikleri İçin İki Yunanlı Subay Dün Öldürüldü”, *Milliyet*, 12 Mayıs 1964, s. 1.

Son olarak Johnson'un Türkiye'yi müdahaleden vazgeçirmek için ortaya koyduğu kozu Amerikan silahları konusudur. ABD Başkanı, Türk ordusunun envanterindeki ABD silahlarıyla böyle bir müdahaleyi gerçekleştiremeyeceğini mektupta belirtmiştir. ABD silahlarının ABD politikasına karşıt bir şekilde kullanılmasının mümkün olmadığını belirten Johnson, mektubun sonunda bu şartlar altında müdahale edilmesi düşünülürse bunun ABD'ye danışılmadan gerçekleştirilmemesini istemiştir⁵².

ABD Başkanı Johnson'un mektubu özünde Türkiye'nin adaya askerî müdahalesine imkân ve kabiliyetleri açısından ihtimal vermese de Türkiye'nin müdahalesini engellemeyi amaçlamıştır. Bu amaca ulaşmak için ABD kaynaklarının kullanımını kısıtlamanın yanında Türkiye'nin uluslararası ortamda yalnız kalacağı ve BM ile NATO'nun Türkiye lehine kararlar almayacağı belirtilmiştir⁵³.

Mektup Türk hükümetinde ve özellikle Başbakan İsmet İnönü'de büyük hayal kırıklığı yaratmıştır⁵⁴. Kanlı Noel'den sonra birçok defa Kıbrıs'a müdahale fikri tartışılmış ve her seferinde Türkiye'nin en önemli müttefiki ABD'ye bilgi verilmiştir. Yunanistan ve Kıbrıslı Rum lider Makarios'a gönderilen tüm mesajlardan ABD haberdar edilmiştir. ABD ile tüm güvenlik konularında olduğu gibi bu konuda da beraber politika üretilmeye çalışılmıştır. Fakat bu son mektup ile ABD'nin tarafsız kalacağı ve hatta Türkiye'ye uluslararası desteğin kesilmesini sağlayarak Yunanistan tarafında tavır alacağı anlaşılmıştır⁵⁵.

Mektubun alınması ile zaten imkânların yetersizliğinden dolayı ikinci plana atılmış bulunan askerî müdahale seçeneği rafa kaldırılmış ve cevabî bir mektup yazılmasına karar verilmiştir.

⁵² Jacob M. Landau, "Johnson's Letter to İnönü and the Greek Lobbying at the White House", s. 45-48.

⁵³ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları, İnönü'nün Son Başbakanlığı 1961-1965*, İstanbul 1992, s. 204-207.

⁵⁴ "Amerika ile Kıbrıs Görüşmeleri Devam Ediyor", *Milliyet*, 8 Haziran 1964, s. 1.

⁵⁵ Haluk Şahin, *Gece Gelen Mektup: Türk- Amerikan İlişkilerinde Bir Dönüm Noktası*, İstanbul 1987, s. 48-50.

2.2. Başbakan İnönü'nün Cevabî Mektubu

Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Johnson'un mektubuna cevap olarak Başbakan İsmet İnönü hemen bir cevap hazırlığına başlamıştır. 13 Haziran 1964 günü hazırlanan mektup ABD büyükelçisi ile ABD başkanına gönderilmiştir⁵⁶. Mektup hacim olarak çok daha büyüktür ve özet olarak aşağıdaki hususlara değinilmektedir:

Öncelikle mektupta Başkan Johnson'un ifadelerinden Türkiye'ye yönelik olan ithamlara cevap verilmeye çalışılmıştır. Bunlardan ilki müdahaleden ABD'nin haberdar edilmesi hususudur. İnönü mektupta 1963 yılı sonundan itibaren askerî müdahale seçeneğinin masaya geldiği her seferde ABD'ye bilgi verildiğini belirtmiştir.

ABD'nin Türkiye tarafından müdahale de dâhil olmak üzere Kıbrıs Türkünün haklarının korunmasına yönelik tedbirler düşünüldüğü aşamada tarafsızlığı öne sürerek çözümden uzak durduğu belirtilmiştir. BM Barış Gücü'nün gecikmesi neticesinde geçen sürede Türklere yönelik baskıların arttığı ve birçok Türkün Barış Gücü'nün adaya gelişine kadar geçen sürede hayatını kaybettiği belirtilmiştir.

Bir cevap mektubu olarak yazılanlara sırası ile karşılık verildiği görülen mektupta Kıbrıs'a askerî müdahalenin diğer garantör devletlerle müzakere edilmeye çalışıldığı fakat özellikle Yunanistan olmak üzere bir anlaşma zemininin bulunmadığı belirtilmiştir. Ayrıca Rum lider ve Yunan yönetiminin meşru olarak imza altına alınmış anlaşmaları reddettiğinden bahsedilmiştir.

Bir Türk – Yunan savaşının ancak Yunanistan'ın müdahalesi ile ortaya çıkacağını belirten İnönü, bu cümlesi ile Türkiye'nin savaşın öncüsü olmayacağı konusunda taahhüt vermiştir. Böylelikle NATO'nun bütünlüğü konusuna giren İnönü, Sovyet saldırısı karşısında NATO'nun üyesi bulunan Türkiye'yi desteklememesinin mantık dışı ve kabul edilemez olduğundan bahsetmiştir.

⁵⁶ “Cevabi Mesaj Gönderildi”, *Milliyet*, 14 Haziran 1964, s. 1.

İnönü mektubunda adadaki otorite boşluğundan bahsetmiş ve bu boşluğun Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anlaşmaları reddetmesinden kaynaklandığını belirtmiştir. Tüm Kıbrıs adına Rum lider Makarios'un muhatap alınmasını kastederek bu şekilde anlaşmaların iptal edilmesi yönündeki Yunan ve Rum çabalarına karşı Johnson'unun yardımını talep etmiştir. Otorite boşluğuna bir çözüm olarak ve karşılıklı çatışmaların önlenmesi amacıyla adaya gönderilen BM Barış Gücü'nün bu amacı gerçekleştirmekte yetersiz kaldığı da bu bölümde İnönü tarafından belirtilmiştir.

Mektubun son bölümünde İnönü, Yunanistan'ın anlaşmaları iptal ettirme amacında olduğunu belirtmiştir. Açıkça belirtmeden Enosis'i hatırlatan İnönü bu konuda ABD Başkanından yardım talep ederek Johnson ile görüşmeye hazır olduğunu bildirmiştir⁵⁷.

Johnson'un mektubuna göre daha anlaşılır ve dostane ifadeler taşıyan cevap mektubu ithamlara birer cevap vermenin yanında Türk – Amerikan dostluğuna atıf yapması bakımından ilk mektubun yarattığı hayal kırıklığını da yansıtmıştır.

Başbakan İsmet İnönü'nün mektubuna cevap Johnson'dan davet şeklinde gerçekleşmiştir⁵⁸. Davetin diğer bir konuğu Yunanistan Başbakanı Papandreu olmuştur. ABD Başkanı iki liderle ayrı görüşmeler yapmış, üçlü görüşme gerçekleşmemiş, görüşmelerden Kıbrıs konusunun çözümüne yönelik önemli bir karar çıkmamıştır⁵⁹.

3. Kıbrıs Barış Harekâtına Kadar Yaşanan Olaylar

Amerika Birleşik Devletleri Başkanının ve cevaben de Türk Başbakanının mektupları sonrası Türkiye'deki siyasî ortam gergin bir havada devam etmiştir. Kıbrıs Türkü'nün yaşadığı yoğun baskı nedeniyle müdahale seçeneği masada olmasına rağmen bu hususta uluslararası

⁵⁷ *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, der. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s. 685-689.

⁵⁸ "İnönü, Amerika'ya Gidiyor", *Milliyet*, 20 Haziran 1964, s. 1.

⁵⁹ Fatma Gül Kesiktaş, Kıbrıs Sorununun Türk-Amerikan İlişkilerine Yansımaları: Johnson Mektubu (1960-1965), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2005, s. 93.

destek alınamamıştır. Bunun yanında ordunun durumu da ABD silahlarını kullanmaksızın müdahaleye uygun değildir. Bu nedenle Başbakan İnönü müdahale kartını oynamakla birlikte ABD ile ilişkileri sıkı tutarak ve Yunanistan'ın Enosis'i gerçekleştirmek yönündeki çabalarını ABD'ye göstererek uluslararası meşruiyeti sağlama ve müzakerelerle Türklere yapılan baskıları azaltma yönünde bir politika izlemiştir.

3.1. Uluslararası Süreç ve 1964 Krizi

Mektup teatisi sonunda ABD'de yapılan görüşmeler ABD Başkanı ile Yunan ve Türk liderlerin ayrı ayrı ikili görüşmeler yapması şeklinde gerçekleşmiştir. Üçlü görüşme olmadığından toplu açıklama da yapılmamış, dolayısıyla mutabık kalınan bir konu ortaya konulmamıştır. ABD'nin görüşmeleri yalnız Türk liderle yapmak istememesi, ABD'nin Yunanistan ile ne kadar yakın ilişki içinde olduğunu ve Türk tarafını destekler bir tavır takınmak istemeyişini gösterir nitelikte bir durumdur. Görüşmelerin olumlu bir havada geçtiği düşünülse de Kıbrıs sorununa bir katkısı olmamıştır⁶⁰.

ABD, Türk ve Yunan taraflarını bir araya getirdiği görüşmeleri daha geniş bir zemine yayarak Kıbrıs sorununun görüşmeler yoluyla çözülmesi politikasını devam ettirmiştir. Bu maksatla Türk, Yunan ve İngiliz temsilcileri ile BM temsilcisinin ABD eski Dışişleri Bakanı Acheson'un hazırladığı planı Cenevre'de görüşmeleri konusunda taraflara davet göndermiştir. Bu çerçevede görüşmeler 8 Temmuz 1964'te Cenevre'de başlamıştır. Görüşmelerde Türkiye Cumhuriyeti'ni Nihat Erim temsil etmiştir⁶¹. Görüşmeler devam ederken 15 Temmuz günü Acheson Planı olarak adlandırılan plan taraflara sunulmuştur. Plana göre Kıbrıs'ta yapılacak bir plebisitle Enosis oylanacak, onaylanması durumunda Karpaz yarımadasında Türkiye'ye bir üs verilecekti. Ayrıca altı özerk bölgeye bölünen adanın iki bölgesi Türklere tahsis edilecekti. Plan gizli bir taksim planı niteliği taşıdığı ve Türk askerî üssü vasıtasıyla

⁶⁰ Mehmet Gönlübol, "Türk-Amerikan İlişkilerinde Genel Bir Değerlendirme", *Foreign Policy*, Sayı 4 (Aralık 1971), c. 1, s. 14.

⁶¹ "Erim Cenevre'de Acheson'la Görüştü", *Milliyet*, 9 Temmuz 1964, s. 1.

Enosis'in tam olarak gerçekleşmeyeceği düşüncesiyle Yunan tarafınca reddedilmiştir⁶².

İnönü ve Papandreu'nun Washington'a davet edilmesi ile başlayan görüşme süreci ABD tarafından Acheson Planı ile devam ettirilmek istense de Yunan ve Rum tarafının adanın tamamına şartsız sahip olma düşüncesi ile son bulmuştur. Görüşmeler biter bitmez adada çatışmalar başlamıştır. ABD'den onay alarak adaya 5.000 asker gönderen Yunanistan, her an Türkiye'nin müdahale edeceğini düşündüğünden adanın kuzeyden yardım alabilecek en uygun yeri olan Erenköy'deki Türklere saldırmıştır⁶³. 7 Ağustos 1964'ten itibaren BM ve NATO'ya yapılan başvurular neticesinde Türk uçakları Erenköy üzerinde önce uyarı uçuşu yapmış, sonra direnen Rum kuvvetlerini bombalamıştır⁶⁴.

Çatışmaya dönüşen ve her iki taraftan da kayıplar verilmesine neden olan olayları ABD tekrar görüşmeler yoluyla çözmek üzere 2. Acheson Planını devreye sokmuştur. Bu planda Karpaz Yarımadasındaki üs elli yıllığına Türkiye'ye veriliyor, ada Yunanistan'a bağlanıyor ve Türklere azınlık hakları verilerek hakları ABD garantisi altına alınıyordu⁶⁵. Bu plan Türk tarafından kabul görmediği gibi Rum lider Makarios da Enosis'in şartsız kabulünü içermediği için planı reddetmiştir⁶⁶.

Acheson planlarından sonra BM Genel Kurulunda da Kıbrıs konusu tartışılmıştır. 25 Eylül 1964'te Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) bir karar alarak Kıbrıs'ın bütünlüğüne tüm devletlerin

⁶² "Yunanistan ve Kıbrıs Acheson Planını Reddetti", *Milliyet*, 31 Temmuz 1964, s. 1; Michel Stephen, *The Cyprus Question*, London 1997, s. 18.

⁶³ "Kıbrıs'ta Çarpışmalar Şiddetlendi", *Milliyet*, 7 Ağustos 1964, s. 1.

⁶⁴ "Jetlerimiz Kıbrıs'ta Uçtu", *Milliyet*, 8 Ağustos 1964, s. 1; Galip Alçıtepe, "Kıbrıs Bunalımı ve Barış Harekâtı (1963-1974)", *Türkler Ansiklopedisi*, c. 17, Ankara 2002, s. 118.

⁶⁵ "Johnson Kıbrıs Hakkında İnönü'ye Mesaj Gönderdi", *Milliyet*, 19 Ağustos 1964, s. 1.

⁶⁶ "Acheson Planı Reddediliyor", *Milliyet*, 26 Ağustos 1964, s. 1; Abdullah Özcan, *Türkiye'deki Amerika*, İstanbul 1993, s. 87-91.

saygılı olması gerektiğini ilan etmiştir⁶⁷. Devam eden süreçte Yunan tarafı Enosis'in şartsız biçimde uygulanmasını öngören, Türk tarafı da "taksim" yani adanın iki kesimli olarak bölüşülmesi ve Türklerin bulunduğu %38'lik kesimin Kıbrıs Türklerine tahsis edilmesini öngören tekliflerde bulunmuşlardır⁶⁸.

Kıbrıs'ta Rum baskısı ve saldırıları 1964 sonu itibariyle azalmıştır. Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs'a yardım etmesi, bunun engellenmesi durumunda ise hava bombardımanına başlayacağını bildirmesi Makarios'u daha dikkatli davranmaya yöneltmiştir. Bunun yanında Makarios ile bir Kıbrıslı Rum olan Grivas arasında yaşanan çekişme de Rumların dikkatini iç siyasetlerine çekmiştir⁶⁹.

1964 krizinden sonra ABD daha geri planda kalmayı ve hem Yunanistan hem de Türkiye ile iyi ilişkiler kurmayı amaç edinmiştir. Bu amaçla ABD, Türkiye ile temaslar kurmuş, Demirel hükümetinin yönetimi devralmasından sonra ABD BM Genel Kurulundaki Kıbrıs görüşmelerinde Türkiye ile aynı oyu kullanmıştır⁷⁰. Yunanistan'da ise ABD karşıtı Papandreu hükümetinin yerine yönetimi devralan Albaylar Cuntası ile iyi ilişkiler kurmaya özen göstermiştir⁷¹.

Bu dönemde adada bulunan askerî güç giderek artmıştır. Kıbrıs Rumlarının askerî gücü olan Ulusal Muhafız Alayı Rum General Grivas komutasında 15.000 kişiden oluşuyordu. Buna karşılık Kıbrıs Türklerinden oluşan askerî güç 10.000 kişi kadardır. 1964 olaylarının sona ermesinde etkili olan Türk Hava Gücü sayısal dengesizliği dengeye ulaştıran faktör olarak düşünülebilir. Çünkü 70 km. ötede bulunan anavatandan kalkan savaş uçakları çıkan çatışmalarda Türk tarafını destekleyecek kapasitededir⁷².

⁶⁷ "U.N. Resolution No:198", [https://undocs.org/S/RES/198\(1964\)](https://undocs.org/S/RES/198(1964)) (Erişim Tarihi 12.05.2021).

⁶⁸ Nasuh Uslu, *Türk Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs*, s. 143-147.

⁶⁹ "Makarios Grivas Anlaşmazlığı", *Milliyet*, 23 Aralık 1964, s. 7.

⁷⁰ "Netice: Genel Kurul Da Aleyhimizde Karar Aldı", *Milliyet*, 19 Aralık 1965, s. 1.

⁷¹ *Türk Dış Politikasının Analizi*, der. Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul 1998, s. 22.

⁷² Melek Fırat, *1960-1971 Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, s. 165.

Adada gerilim devam etmekle birlikte nispeten sakin ortam 1967 yılına kadar sürmüştür. Bu yıla kadar Makarios'un anlaşmaları feshettiğini açıklamasıyla yönetimden çekilen Kıbrıslı Türkler siyasal temsil ve ekonomik kazançları konusunda zor günler yaşasalar da silahlı çatışmanın az olması ve Türkiye'den gelen yardımlarla görece huzurlu günler geçirmiştir. Bu ortama son veren ve iki tarafın arasındaki gerilimi yükselten Boğaziçi ve Geçitkale saldırıları olmuştur.

3.2. Boğaziçi ve Geçitkale Saldırıları: 1967 Krizi

1967 yılı sonunda Enosis idealinin gerçekleşmesi konusunda görüş ayrılığından dolayı Makarios ile 27 Nisan 1967'de darbe ile yönetime el koyan Albaylar Cuntasının arası bozulmuştur. Albaylar Cuntası Enosis'in gerçekleşmesi ve Makarios'un Kıbrıs Cumhuriyeti'ni feshetmesini talep ederken Makarios Enosis'in gerçekleşmesini istemekle birlikte devlet başkanlığını bırakarak askerî yönetime ülkesini teslim etmek istememiştir. Bu çekişme yaşanırken Kıbrıslı Rum General Grivas askerî yönetimle iyi ilişkiler içinde olduğundan Kıbrıs'ta daha serbest hareket etmek imkânı bulmuştur⁷³.

Kıbrıslı Rumlardan ve Yunan askerlerinden oluşan askerî birlikler 15 Kasım 1967'de Boğaziçi ve Geçitkale Türk yerleşimlerine saldırmıştır⁷⁴. Saldırıda 24 Kıbrıs Türkü hayatını kaybetmiştir. Türklere vahşice saldıran Rum ve Yunan askerler bazı yerlerde evleri ateşe vermiş, bazı yerlerde de çocukları katletmiştir⁷⁵.

Saldırının Türkiye'den haber alınması ile derhal Yunanistan'a nota verilmiştir. Ertesi gün toplanan TBMM 17 ve 18 Kasım günlerinde konu ile ilgili görüşmeler yapılmıştır. Zaten 1964'te hükümete adada asker kullanma yetkisi verilmiş olduğundan bu yetkinin kullanımı ve

⁷³ Çağdaş Güven, Bölgesel Çatışmalar İçinde Kıbrıs ve Johnson Mektubu'nun Türk Dış Politikasındaki Yeri, s. 46.

⁷⁴ "Kıbrısta Çarpışma Başladı", *Milliyet*, 16 Kasım 1967, s. 1.

⁷⁵ "Special Report By The Secretary-General On Recent Developments In Cyprus, S/8248, 16 November 1967", <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N67/269/79/PDF/N6726979.pdf> (Erişim Tarihi: 25.04.2019).

hava harekâtı konusunda tartışmalar yaşanmıştır. Sonuç olarak Türk savaş uçakları ile uyarı uçuşlarına başlanmış ve bir yandan diplomatik girişimler devam ettirilmiştir⁷⁶.

Türk Dışişleri, Yunanistan ile birlikte ABD ve Makarios'a da nota vermiştir. Yunanistan, Grivas'ın emirleri Kıbrıs'tan aldığını bildirmiş, fakat Makarios ile Grivas arasında yaşanan gerginlik bilindiğinden bu husus inandırıcı bulunmamıştır⁷⁷.

Türk yetkililer derhal ABD büyükelçisi ile temasa geçerek BM Barış Gücü'nün etkisiz kalması durumunda askerî müdahalenin kaçınılmaz olacağı ve 1964 krizinde olduğu gibi ABD tarafından müdahalenin engellenmesinin geri dönüşü olmayan sonuçlar doğuracağını bildirmişlerdir. Neticede Yunanistan ile de irtibata geçen ABD'nin çabalarının da etkisiyle çatışmaların durması sağlanmıştır. Grivas askerlerini işgal ettiği yerleşim yerlerinden çekmiş ve Türkiye de çatışmaların durması sebebiyle askerî müdahale seçeneğini rafa kaldırdığını duyurmuştur⁷⁸.

Çatışmalar durmasına rağmen 1967 Kasım'ında yaşanan bu olaylar Kıbrıslı Türklerin emniyet içinde olmadıklarını ve her an Rum güçlerince benzer bir saldırının yapılabileceğini göstermiştir. Bu nedenle olayların sorumlusu olarak görülen Yunanistan'a Türkiye tarafından çeşitli talepler içeren bir nota daha verilmiştir⁷⁹. Notada olayları başlatan General Grivas'ın adayı terk etmesi, Ulusal Muhafız Alayı'nın lağv edilmesi, olaylarda zarar gören Kıbrıslı Türklere tazminat ödenmesi ve BM Barış Gücü'nün genişletilmesi istenmiştir⁸⁰.

⁷⁶ “Türkiye Savaşa Hazır”, *Milliyet*, 19 Kasım 1967, s. 1.

⁷⁷ Melek Fırat, *1960-1971 Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, s. 221-222.

⁷⁸ “Anlaşmaya Varılıyor”, *Milliyet*, 28 Kasım 1967, s. 1; Andreas G Papandreu, *Namlunun Ucundaki Demokrasi*, çev. Semih Koray ve Mehmet Emin Yıldırım, Bilgi Yayınları, Ankara 1988, s. 282.

⁷⁹ “Ankara: Daha Çok Beklemeye Tahammül Edilmeyecektir”, *Milliyet*, 2 Aralık 1967, s. 1.

⁸⁰ Rauf R. Denктаş, *Akritas Planı ve Gençliğe Sesleniş*, İstanbul 1994, s. 57.

Türkiye'nin olaylar karşısındaki tutumu ve yeniden müdahale seçeneğinden bahsetmesi ABD'yi harekete geçirmiştir. Yunanistan ile Türkiye arasındaki gerginliğin, yaşanan olaylar nedeni ile başlayacak bir askerî müdahaleden dolayı iki ülke savaşına dönüşeceğini düşünen ABD'li yetkililer hemen ikili görüşmelere başlamıştır. Yunanistan'da görüşmeler yapan ABD büyükelçisi olayların durdurulması için Yunanistan'ın gösterdiği çabayı takdir ederken Türk tarafının askerî müdahalesinden üstü kapalı olarak bahsederek Yunanistan'dan daha fazla adım atmasını istemiştir. Türk Dışişleri Bakanı ile görüşen ABD büyükelçisi ise Türkiye'nin askerî müdahaleyi bir seçenek olarak görmemesi gerektiğini ifade etmiştir⁸¹.

ABD'nin 1967 olaylarındaki tutumu 1964 olaylarından çok farklı değildir. ABD büyükelçileri görüşmelerde açık olarak ifade etmeseler de olayların halklara verdiği zarardan çok krizin Türk – Yunan savaşına dönüşmesi ve bu durumun NATO'yu olumsuz etkileyerek güney kanadının zayıflaması ihtimalinden çekinmişlerdir. Bu nedenle önce ülkelerin büyükelçileri yoluyla ABD mesajları iletilmiş, sonra da Acheson Planında olduğu gibi görüşmeler ve anlaşma planları öne sürülmüştür.

İlk girişim İngiltere, ABD ve Kanada'nın ortak çalışması sonucunda ortaya çıkan Uzlaşma Bildirisidir⁸². Bildirinin hazırlanması sürecine İngiltere, garantör olması; Kanada, BM Barış Gücü'nde askeri bulunması; ABD ise sorunun çözümünü yakından takip etmesi ve NATO'nun başat ülkesi olması nedeniyle katılmıştır. Planda adadaki Türk ve Yunan askerlerinin sayısının anlaşmalar düzeyine indirilmesi, BM Barış Gücü'nün sayısının artırılması, çatışmadan zarar görenlerin zararlarının tazmin edilmesi ve Türk yerleşimlerinin güvence altına alınması karşılığında Türkiye'nin adaya müdahale etmemeyi taahhüt

⁸¹ “Telegram From the Embassy in Turkey to the Department of State, Ankara, November 18, 1967”, <http://www.state.gov/r/pa/ho/frus/johnsonlb/xvi/4761.htm> (Erişim Tarihi: 25.04.2019).

⁸² “Tural ‘Çıkarız Kimse Endişe Etmesin’ Dedi”, *Milliyet*, 22 Kasım 1967, s. 1.

etmesi talep edilmekteydi. Ne Türk ne de Yunan tarafı planı görüşmek için askerlerini çekmeye yanaşmadığı için plan görüşülemedi⁸³.

İkinci girişim Vance Misiyonu olarak anılan görüşmeler serisidir. Türk ve Yunan taraflarını görüştürmek mümkün olmayınca NATO Genel Sekreteri, BM Genel Sekreteri tarafından görevlendirilen Kıbrıs Özel Temsilcisi ve ABD Başkanı tarafından görevlendirilen Cyrus Vance tekrar bir görüşme trafiği başlatmışlardır. Bu kişilerden Vance ön plana çıkarak Ankara, Atina ve Lefkoşa arasında mekik diplomasisi yaparak başarıya ulaşan bir uzlaşma planı hazırlamıştır⁸⁴.

Vance'nin taktiği anlaşmaları öne sürmek, Yunanistan'a karşı Türkiye'nin Trakya'da ilan ettiği seferberliği, Makarios'a karşı adaya Türk askerî müdahalesini koz olarak kullanmak olmuştur. Türk tarafı ise bir önceki planda öne sürdüğü şartlar kabul edildiği için imza koymaktan çekinmemiştir. Tüm görüşmeler esnasında BM Genel Sekreterinin anlaşmalara uyacak şekilde askerlerin azaltılması yönündeki çağrısı da etkili olmuştur⁸⁵.

1967 yılı sonunda başlayan olaylarla patlak veren kriz Vance Misiyonu vasıtasıyla çözüme ulaşınca Türkiye askerî müdahale seçeneğini bir kez daha rafa kaldırmıştır. Ulaşılan uzlaşma ortamının Yunan askerlerince bozulmuş olması yeniden varılan uzlaşmanın Türk isteklerini içerecek şekilde şekillenmesine büyük katkı yapmıştır⁸⁶.

⁸³ “Ya Teminat Ya Savaş”, *Milliyet*, 23 Kasım 1967, s. 1; John G. Patsalides, “The Role of Canada in the Cyprus Crisis 1964-1968”, University of Toronto Department of Political Economy Doktora Tezi 1980'den aktaran Parker T. Hart, *Two NATO Allies at the Threshold of War*, Duke University Press, Durham 1990, s. 133.

⁸⁴ “Demirel Johnson'un Temsilcisi ile Sert Konuştu”, *Milliyet*, 25 Kasım 1967, s. 1.

⁸⁵ Halil İbrahim Salih, *Cyprus: The Impact of Diverse Nationalism in a State*, Alabama 1978, s. 18- 19'dan aktaran Nasuh Uslu, *Türk Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs*, s. 43.

⁸⁶ “Ankara ve Atina Kabul Etti”, *Milliyet*, 4 Aralık 1967, s. 1; Sadi Somuncuoğlu, *Kıbrıs'ta Sirtaki*, Ankara 2002, s. 74-75.

Uzlaşının sağlanmasından hemen sonra o zamana kadar Kıbrıs Türklerinin karar mekanizması olan Kıbrıs Türk Genel Komitesinin yerine 27 Aralık 1967’de Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi kurulmuştur⁸⁷. 1963 yılında Makarios’un Londra ve Zürih Antlaşmalarında belirtilen yönetim esaslarına aykırı olarak yönetimden Kıbrıslı Türkleri uzaklaştırmak istemesi neticesinde Kıbrıs Cumhuriyeti kurumlarından çekilen Kıbrıslı Türkler, yaşanan temsil sorununa bir çözüm olarak bu adımı atmıştır. Anlaşmalara ve anayasaya sadık olduğu açıklanan kuruluş kararından sonra yönetimin başına Dr. Fazıl Küçük ve yardımcılığına da Rauf Raif Denктаş getirilmiştir⁸⁸.

Yönetimin kurulmasıyla Kıbrıs sorununun çözümü için Türkiye, yönetime tam yetki vermiştir. Böylelikle Denктаş müzakereci olarak atanmış ve adada eşitliğe dayalı ortaklık tezi savunulmaya başlanmıştır. 1960 anlaşmalarında ortaya konulan eşitliğe dayalı ortaklık tezi her fırsatta Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar tarafından değiştirilmeye çalışılmıştır⁸⁹. Enosis’i gerçekleştirmeyi amaç edinen Rum tarafı Türklere azınlık haklarından başka bir şey vermeyi kabul etmemiştir. Türk tarafı ise anlaşmalarda bağitlanan ortaklığı adada coğrafi olarak gerçekleştirmek üzere çaba göstermiştir⁹⁰.

1968 yılında başlayan iki taraf arasındaki gayri resmî görüşmeler 1973 yılına kadar devam etmişse de bir sonuç elde edilememiştir. Görüşmeler devam ederken Yunan askerî yönetimi ile Makarios arasında birçok sorun yaşanmıştır. Yunanistan’ın Kıbrıs’taki yöneticisi konumunda bulunan ve elindeki askerî güç nedeniyle Makarios’un tehdit olarak gördüğü General Grivas 1964 olaylarından sonra adadan çıkarılmıştır. 1971’de gizlice adaya giren Grivas, askerî güçleri ekonomik olarak da güçlendirerek Makarios’un ülke üzerindeki etkisini sınırlamak için çalışırken 1974 Ocak’ında hayatını kaybetmiştir⁹¹. Böylelikle

⁸⁷ “Kıbrıs’ta Geçici Türk Yönetimi Kuruldu”, *Milliyet*, 30 Aralık 1967, s. 1.

⁸⁸ Hüner Tuncer, *Kıbrıs Sarmalı: Nasıl Bir Çözüm?*, Ümit Yayıncılık, Ankara 2005, s. 105-106.

⁸⁹ “Kanada, Makarios Tutumu Değıştirmemezse Kuvvetlerini Çekecek”, *Milliyet*, 9 Ocak 1968, s. 1.

⁹⁰ Rauf R. Denктаş, *Akritas Planı ve Gençliğe Sesleniş*, s. 46-47.

⁹¹ “EOKA’nın Lideri Grivas Öldü”, *Milliyet*, 29 Ocak 1974, s. 1.

Makarios yönetimdeki etkisini artırmış, kendine müzahir ilave silahlı kuvvet kurmuş ve son aşamada Yunanistan'dan adadaki 650 kişilik askerî gücünü çekmesini istemiştir⁹².

Makarios'un tüm adayı kontrol altına almasını politikasına uygun bulmayan Yunan hükümeti adada bir askerî darbeyi desteklemiştir. Nikos Sampson liderliğindeki darbeciler Makarios'un sarayını bombalayarak başladıkları askerî müdahaleyi adada "Helen Cumhuriyetini" kurduklarını ilan ederek sonlandırmıştır⁹³. ABD bu askerî müdahaleyi Makarios'un SSCB ile iyi ilişkiler kurarak devam ettirdiği yönetimine tercih ettiği için kabullenmiştir⁹⁴.

Türkiye ise bu darbeyi adaya bir Yunan müdahalesi olarak değerlendirmiş ve gerekli tedbirlerin alınacağı bildirilmiştir. Başbakan Ecevit bir oldubittiye izin vermeyeceklerini ve Türklerin haklarına el sürdüremeyeceklerini belirten bir açıklama yapmıştır⁹⁵. Bu açıklama ile birlikte Türk hükümeti Makarios yönetimi devrildiği için adadaki tek meşru yönetimin Türk yönetimi olduğunu açıklamış ve adadan Yunan askerleri derhal çekilmezse garantörlük hakları kapsamında müdahaleden çekinilmeyeceğini bildirmiştir⁹⁶.

Açıklamalarla birlikte gerek Ecevit şahsen gerekse diplomatlar vasıtasıyla görüşmelere başlamıştır. Garanti Anlaşmaları gereği İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin ortak müdahale üzerinde uzlaşmaları veya tek ülkenin müdahalesinin BMGK kararı ile mümkün olduğu konusunda birçok görüş öne sürülmüştür⁹⁷. Bu iki olasılığı da çok uzak gören Türk hükümeti karmaşık siyasî ortam içerisinde Kıbrıslı Türklerin haklarının

⁹² Pierre Oberling, *Bellapalis'e Giden Yol*, çev. Mehmet Erdoğan, Genelkurmay Yayınları, Ankara 1987, s. 105-125.

⁹³ "Kıbrıs'ta Darbe Oldu, Makarios'un Akıbeti Meçhul", *Milliyet*, 16 Temmuz 1974, s. 1.

⁹⁴ Filiz (Yıldız) Çakar, "Türkiye'nin Geleneksel Güvenlik Sorunu: Kıbrıs", *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, ed. Refet Yinanç ve Hakan Taşdemir, Ankara, 2002, s. 328.

⁹⁵ "Ecevit Anlatıyor", *Cumhuriyet*, 16 Temmuz 1974, s. 1.

⁹⁶ "Ecevit Londra'ya Gitti", *Tercüman*, 18 Temmuz 1974, s. 7.

⁹⁷ "Ecevit Wilson'dan Ortak Müdahale İstedi", *Milliyet*, 18 Temmuz 1974, s. 1.

savunulması amacıyla müdahaleyi 20 Temmuz 1974 sabahı başlatmıştır⁹⁸.

Sonuç

Amerika Birleşik Devletleri II. Dünya Savaşı'ndan sonra Marshall Planı ile Avrupa ülkelerinin savaşın etkilerinden arınmasını hedeflemiştir. Soğuk Savaş'ın başlamasıyla planın ikinci hedefi Avrupa'daki Sovyet etkisini azaltabilmek olmuştur. Marshall Planından 252.221.000 Amerikan Doları nakit olmak üzere nakit ve dolaylı yardımlarla fayda sağlayan Türkiye, bu planın hedef ülkelerinden Yunanistan ile birlikte değerlendirilmiştir. ABD, iki ülkeyi SSCB etkisini sınırlandıracak güney kanat olarak görmüş ve yardımlarında da birinin diğerine üstün olmasını uygun bulmamıştır.

1950'li yılların başından itibaren ABD'nin ilgi alanında ortak etki bırakan Türkiye ve Yunanistan'ın Kıbrıs adasının geleceği konusunda fikir ayrılığına düşmesi ABD politikalarına aykırı bir durum oluşturmuştur. 1954 yılından itibaren Kıbrıs adasındaki Türk varlığının sorunları ile yakından ilgilenmeye başlayan Türkiye, 1963 Aralık'ında Kanlı Noel olarak adlandırılan ve Rumların Kıbrıslı Türklere karşı açık bir etnik temizliğe giriştiği olayların başlamasıyla 1959-60 Londra ve Zürih Antlaşmalarından doğan Garantörlük haklarını kullanarak adaya askerî müdahalede bulunmayı düşünmüştür.

Türkiye'nin Kıbrıs adasına yapacağı askerî harekât her seferinde ABD tarafından engellenmiştir. Bu döneme kadar özellikle İsmet İnönü olmak üzere Türk yöneticiler ABD'yi vazgeçilemez hamî ve müttefik olarak görmüştür. Bu sebeple alınan tüm kararlar ve özellikle Kıbrıs'a yapılacak askerî harekât kararı ABD büyükelçisi ile paylaşılmıştır. Böylelikle her seferinde ABD Türkiye'yi bu karardan vazgeçirmek için tedbir almıştır.

Kıbrıs'a düzenlenecek bir askerî harekât, ABD tarafından Türkiye ile Yunanistan'ı karşı karşıya getireceği endişesiyle tasvip edilmemiştir. Kararı desteklemeyen ABD'nin tutumu hep müzakere seçeneğini ortaya

⁹⁸ Mehmet Ali Birand, *30 Sıcak Gün*, İstanbul 1980, s. 33-34.

sürmek olmuştur. Kanlı Noel'den hemen sonra müzakere ile sorunun çözümünü tavsiye eden ABD 1967 krizine gelindiğinde Türk ve Yunan taraflarının müzakere masasına oturmalarını sağlamak için temsilcilerini devreye sokmuştur. Vance Misyonu'nda bu durum mekik diplomasisine dönüşmüştür.

ABD'nin Kıbrıs sorununun çözümü için gösterdiği çabanın askerî müdahale seçeneğinin ağırlık kazanması ile aktifleştiği düşünüldüğünde ABD'nin sorunun çözümünden çok Türk – Yunan savaşını engellemek istediğini anlayabiliriz. ABD'nin soruna yaklaşımında inisiyatif alması adada yaşanan ve ölümlerle sonuçlanan olaylara paralel seyretmemektedir. Türkiye ile Yunanistan'ın gergin ilişkileri bile ilk aşamada ABD'nin inisiyatif alması için yeterli olmamıştır. Ancak Türk yetkililerin askerî müdahale seçeneğini ciddi bir biçimde dile getirmesi ABD'nin müzakerelerin başlamasında öncü olmasını sağlamıştır.

Dikkat çeken başka bir husus da ABD'nin karşılıklı müzakerelerden öte uluslararası aktörlerin karar alması veya Kıbrıs yönetimine yönelik yaptırım uygulanması seçeneklerine sıcak bakmamasıdır. Bu yaklaşımın sebebini iki ülkenin arasındaki gerginliğin başta NATO olmak üzere uluslararası kuruluşların işleyişini etkileyecek olmasıdır. Zaten iki ülke sorunlarının bir NATO bunalımına doğru gidişi Başkan Johnson'un en büyük endişesidir.

Kıbrıs sorununa bir Türk – Yunan sorunu olarak yaklaşan ve ülkeleri müzakerelere yönlendiren ABD, en son aşamada Türk tarafına Başkan Johnson tarafından yazılan ve çok ağır bir dille Türkiye'yi tehdit eden mektupla Türkiye'nin askerî müdahalesini önlemeye çalışmıştır. Mektubun dili ve mektupta kullanılan ikna edici argümanlar ABD'nin Türkiye'den bir askerî müdahale beklediğini açıkça ortaya koymaktadır. Kimi çalışmalarda Türk ordusunun askerî müdahaleye hazır olmaması nedeniyle harekâtın 1964'ten 1974'e kadar ertelendiği yazılsa da ABD'nin bir Türk askerî harekâtı konusunda yanıltılmış olması mümkün görünmemektedir. Öncelikle Türk yetkililer tarafından atılan adımlar ABD ile paylaşıldığı gibi Türk askerî makamlarında Marshall Yardımının bir parçası olarak Amerikan askerî yetkilileri müşavir olarak bulunmaktadır. Dolayısıyla yapılan askerî planlardan ve Türkiye'nin askerî imkân ve kabiliyetlerinden haberdar bulunmaktadırlar. Johnson

Mektubu ile başlayan süreçte Amerikan yetkililerinin olağanüstü çabaları da Türk askerî harekâtını muhtemel görmelerinin başka bir göstergesidir. Ayrıca 1974 harekâtı incelendiğinde Türk askerî kabiliyetinin harekâttan önceki on yılda ciddi bir gelişme göstermediği görülebilir. Dolayısıyla 1964-74 yılları arasında askerî teçhizat bakımından ciddi bir fark yoktur. Askerî malzemeler Marshall Planı ile Türkiye'ye verilen Amerikan menşeli silah ve teçhizattır. Ancak Kıbrıs Barış Harekâtından sonra ABD tarafından Türkiye'ye uygulanan ambargo etkisiyle Türk savunma sanayinde millileşme çabası artmıştır.

Başkan Johnson tarafından yazılan mektup kamuoyunda duyulduğu andan itibaren ABD'ye tepkiler oluşmuştur. Sol eğilimli siyasi kanat tarafından ortaya atılan ABD'ye güvenilemeyeceği, NATO gibi organizasyonların koruyucu olmadığı ve Türkiye'nin ABD ve NATO tarafından kullanıldığı düşüncesi yaygınlaşmıştır. Kamuoyunun bu tepkisi yöneticilerin politika geliştirmesinde de etkili olmuş ve Türk dış politikası bu düşüncelerden etkilenmiştir.

Johnson Mektubu'nun Türk dış politikası üzerindeki etkilerine değinecek olursak en büyük etkinin çok yönlü dış politika uygulanması yönünde olduğu görülür. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, özellikle Kore Savaşı ve Türkiye'nin NATO'ya girişinden sonra Türk dış politikası tamamen Amerikan etkisinde gelişmiştir. Sovyet tehdidine karşı koruyucu olarak görülen ABD ve ABD'nin baş aktör olarak yönlendirdiği NATO politikaları çerçevesinde gelişen Türk dış politikası SSCB'den yardım almak bir yana bu ülke ile karşılıklı temas kurmaktan bile uzak tesis edilmiştir. Mektup bu noktada Türkiye'nin dış politikasını etkilemiş ve ABD'nin Türkiye için tek alternatif olmaması gerektiğinin farkına varılmıştır. Bu kapsamda Başbakan İnönü'nün ABD ziyaretinden sonra Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin SSCB'yi ziyaret etmiştir. Kıbrıs'ta Makarios'un Enosis'i gerçekleştirmeye çok yaklaştıkları açıklamasından sonra adanın bir NATO ülkesi olan Yunanistan'a ilhakını çıkarlarına aykırı bulan SSCB bu aşamada Kıbrıs sorununda Türk tarafını desteklemeye başlamıştır.

Türkiye'nin bu dönemde dış politikadaki bir başka açılımı Ortadoğu ülkelerinedir. ABD'ye paralel dış politikadan uzaklaşılması neticesinde 1967 Arap – İsrail Savaşı'nda İncirlik üssünün kullanımına

izin verilmemiştir. 1970'lerde İsrail'e karşı Filistin davası desteklenmiştir. Ortadoğu'da ABD, İsrail'i desteklerken Türkiye, Arap ülkelerinden yana tavır koymuştur.

Sonuç olarak Johnson Mektubu ve müteakip sürecin Türk kamuoyunda ABD'ye karşı tepkiler doğurduğu, Türk hükümetinde ABD'ye karşı hayal kırıklığı yarattığı, Türk dış politikasında çok yönlü uygulamalara geçilmesine neden olduğu söylenebilir. Bunun yanında Kıbrıs'a Türkiye'nin askerî müdahalesiyle adadaki Türklerin haklarını savunabilmesi çeşitli iç siyâsî olaylarla birlikte ABD baskısıyla on yıl kadar geciktirilmiştir.

KAYNAKÇA

Araştırma ve İnceleme Eserleri

ALASYA, H. Fikret, *Tarihte Kıbrıs*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi, Ankara 1988

ALÇİTEPE, Galip, “Kıbrıs Bunalımı ve Barış Harekâtı (1963-1974)”, *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara 2002, c. 17, s. 118-120

ARMAOĞLU, Fahir, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1991

ATAÖV, Türkkaya, *Amerika, NATO ve Türkiye*, Ankara 1969

BALL, George, *The Past Has Another Pattern*, New York 1982

BİRAND, Mehmet Ali, *30 Sıcak Gün*, İstanbul 1980 (7. Baskı)

Jr. BRANDS, Harry. W, “America Enters The Cyprus Tangle 1964”, *Middle Eastern Studies*, Sayı 3 (Temmuz 1987), c. 23, s. 330

ÇAKAR, Filiz (Yıldız), “Türkiye’nin Geleneksel Güvenlik Sorunu: Kıbrıs”, *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, ed. Refet Yinanç ve Hakan Taşdemir, Ankara 2002, s. 328

DENKTAŞ, Rauf R., *Akritas Planı ve Gençliğe Sesleniş*, İstanbul 1994

ERHAN, Çağrı, “1830 Osmanlı-Amerikan Antlaşması’nın Gizli Maddesi ve Sonuçları”, *Bellekten*, Sayı 234 (1998), c. 62, s. 457

ERİM, Nihat, *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*, Ajans-Türk Matbaası, Ankara 1975

FIRAT, Melek, *1960-1971 Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, Siyasal Kitabevi, İstanbul 1997

GAZİOĞLU, Ahmet, “Osmanlıdan Cumhuriyete Kıbrıs”, *Türkler Ansiklopedisi*, c. 19, Ankara 2002, s. 927-929

GÖNLÜBOL, Mehmet, “Türk-Amerikan İlişkilerinde Genel Bir Değerlendirme”, *Foreign Policy*, Sayı 4 (Aralık 1971), c. 1, s. 14

GÖNLÜBOL, Mehmet, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Ankara 1989

GÖZEN, Ramazan, “Türk Amerikan İlişkileri ve Türk Demokrasisi: Realist Bağlantı”, *Türkiye'nin Dış Politika Gündemi Kimlik, Demokrasi, Güvenlik*, Ankara 2001, s. 79-81

GÜVEN, Çağdaş, Bölgesel Çatışmalar İçinde Kıbrıs ve Johnson Mektubu'nun Türk Dış Politikasındaki Yeri, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009

HARRIS, George S., *Troubled Alliance: Turkish-American Problems in Historical Perspective 1945-1971*, American Enterprise Institute for Public Policy Research, Washington 1972

HART, Parker T., *Two NATO Allies at the Threshold of War*, Duke University Press, Durham 1990

İSMAİL, Sabahattin, *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, İstanbul 1998

KESİKTAŞ, Fatma Gül, Kıbrıs Sorununun Türk-Amerikan İlişkilerine Yansıması: Johnson Mektubu (1960-1965), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2005

KOÇ, Süleyman, *Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar*, IQ Kültürsanat Yayıncılık, İstanbul 2005

LANDAU, Jacob M., “Johnson's Letter to İnönü and the Greek Lobbying at the White House”, *The Turkish Yearbook of International Relations*, Sayı 14 (1976), s. 45

“Lozan Sulh Muahednamesinin Kabulüne Dair Kanunlar”, *Düstur*, 3. Tertip, c. 5, İstanbul 1931

OBERLING, Pierre, *Bellapalis'e Giden Yol*, çev. Mehmet Erdoğan, Genelkurmay Yayınları, Ankara 1987

ÖZCAN, Abdullah, *Türkiye'deki Amerika*, İstanbul 1993

ÖZGİRAY, Ahmet, "Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri Arasındaki Siyasal İlişkiler (1923- 1938)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 43 (Nisan 1999), c. 15, s. 48

PAPANDREU, Andreas G., *Namlunun Ucundaki Demokrasi*, çev. Semih Koray ve Mehmet Emin Yıldırım, Bilgi Yayınları, Ankara 1988

SOMUNCUOĞLU, Sadi, *Kıbrıs'ta Sirtaki*, Ankara 2002

STEPHEN, Michel, *The Cyprus Question*, London 1997

ŞAHİN, Güneş, *Kıbrıs Barış Harekâtı ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Sürecinde Türk Kamuoyu*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara 2012

ŞAHİN, Haluk, *Gece Gelen Mektup: Türk- Amerikan İlişkilerinde Bir Dönüm Noktası*, İstanbul 1987

ŞAHİN, Haluk, *Johnson Mektubu: Türk- ABD İlişkilerini Değiştiren Olayın Perde Arkası*, Gendaş Predikat Yayınları, İstanbul 2002

TAMKOÇ, Metin, *The Warrior Diplomats Guardians Of National Security and Modernization Of Turkey*, Salt Lake City 1976

TOKER, Metin, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları, İnönü'nün Son Başbakanlığı 1961-1965*, İstanbul 1992

TUNCER, Hüner, *Kıbrıs Sarmalı: Nasıl Bir Çözüm?*, Ümit Yayıncılık, Ankara 2005

Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, der. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul 2001

Türk Dış Politikasının Analizi, der. Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul 1998

USLU, Nasuh, *Türk Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs*, Ankara 2000

Sürelî Yayınlar

Akis, 16 Kasım 1963

Akşam, 30 Eylül 1954

Akşam, 5 Mart 1964

Cumhuriyet, 11 Şubat 1946

Cumhuriyet, 16 Temmuz 1974

Cumhuriyet, 17 Ocak 1950

Cumhuriyet, 5 Nisan 1946

Cumhuriyet, 9 Haziran 1964

Milliyet, 01 Nisan 1964

Milliyet, 11 Haziran 1964

Milliyet, 12 Mayıs 1964

Milliyet, 13 Ocak 1964

Milliyet, 14 Haziran 1964

Milliyet, 16 Ağustos 1960

Milliyet, 16 Kasım 1967

Milliyet, 16 Temmuz 1974

Milliyet, 18 Temmuz 1974

Milliyet, 19 Ağustos 1964

Milliyet, 19 Aralık 1965

Milliyet, 19 Kasım 1967

Milliyet, 19 Şubat 1952

Milliyet, 2 Aralık 1967

Milliyet, 2 Haziran 1964

Milliyet, 20 Haziran 1964

Milliyet, 22 Aralık 1963

Milliyet, 22 Kasım 1967

Milliyet, 23 Aralık 1964

Milliyet, 23 Kasım 1967

Milliyet, 25 Kasım 1967

Milliyet, 26 Ağustos 1964

Milliyet, 27 Teşrinievvel 1931

Milliyet, 28 Kasım 1967

Milliyet, 29 Ocak 1974

Milliyet, 30 Aralık 1967

Milliyet, 31 Temmuz 1964

Milliyet, 4 Aralık 1967

Milliyet, 5 Nisan 1964

Milliyet, 6 Nisan 1964

Milliyet, 7 Ağustos 1964

Milliyet, 8 Ağustos 1964

Milliyet, 8 Haziran 1964

Milliyet, 9 Ocak 1968

Milliyet, 9 Temmuz 1964

Tercüman, 18 Temmuz 1974

ARCAYÜREK, Cüneyt, “Johnson’un Mektubu”, *Hürriyet*, 13 Ocak 1966

ARMAOĞLU, Fahir, “Amerika, Kıbrıs ve Türkiye”, *Cumhuriyet*, 20 Nisan 1964

TOKER, Metin, “Amerika Gaflet Yolunda”, *Akis*, 26 Mart 1965, s. 5

TOKER, Metin, “Türkiye Yol Ağızında”, *Akis*, 4 Nisan 1964, s. 7

ÜLMAN, Haluk, “NATO ve Türkiye”, *SBF Dergisi*, Sayı 14 (Aralık 1967), s. 772-785

İnternet Kaynakları

“Marshall Plan, 1948”, <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/marshall-plan>, (Erişim tarihi: 28.05.2021)

“Resolution 186 (1964) / [adopted by the Security Council at its 1102nd meeting], of 4 March 1964.”, <https://digitallibrary.un.org/record/112185> (Erişim Tarihi: 23.05.2021)

“Special Report By The Secretary-General On Recent Developments In Cyprus,” S/8248, 16 November 1967, <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N67/269/79/PDF/N6726979.pdf> (Erişim Tarihi: 25.04.2019)

“Telegram From the Embassy in Turkey to the Department of State, Ankara, November 18, 1967”, <http://www.state.gov/r/pa/ho/frus/johnsonlb/xvi/4761.htm> (Erişim Tarihi: 25.04.2019)

“The North Atlantic Treaty Washington D.C.- 4 April 1949”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm (Erişim Tarihi: 19.05.2021)

“The Truman Doctrine, 1947”, history.state.gov/milestones/1945-1952/truman-doctrine#:~:text=NOTE%20TO%20READERS-,The%20Truman%20Doctrine%2C%201947,external%20or%20internal%20authoritarian%20forces” (Erişim tarihi: 29.05.2021)

“U.N. Resolution No:198”, [https://undocs.org/S/RES/198\(1964\)](https://undocs.org/S/RES/198(1964)) (Erişim Tarihi 12.05.2021)

Summary

The island of Cyprus is geographically important in the Eastern Mediterranean. The island was under Ottoman rule until 1571, when it came under British rule at the end of the Ottoman – Russian war of 1878. The Republic of Cyprus was established on 16 August 1960 under the guarantor of Great Britain, Greece and Turkey. In the Republic established by the Zurich and London agreements, it was envisaged that a president elected by the Greeks would have an assistant elected by the Turks. Beginning the conflict between Turks and Greeks on the island The Greek Cypriot side wanted complete domination on the island. The Turkish side, on the other hand, advocated the division of the island between the two sides.

The United States has taken an equal position on the Cyprus problem with Turkey and Greece. America has not made efforts to solve the problem. The aim of the United States was only to prevent the Turkish and Greek sides from fighting. It is predicted by the US that the Turkish – Greek War will damage NATO. About Cyprus, every step taken by Turkey has been coordinated with the United States. The United States, on the other hand, has never looked warmly at Turkey's intervention in Cyprus to prevent possible Turkish – Greek tensions.

By mid-1964, the Cyprus problem had become more complex than the United States and Britain could control. Although Britain is one of the guarantor countries that has a say on the island under the London and Zurich agreements, it is no longer able to control the demands of Greece and Greek Cypriots for unilateral sovereignty on the island. Similarly, the United States understood that it could not prevent the problems it wanted to solve between the Turkish and Greek sides from turning into a crime of humanity by the hands of the Greek Cypriots.

1963-64 was the period when events escalated in Cyprus, eventually called Bloody Christmas. The London conference was first convened after statements of Turkey on intervention to the island. After no results were obtained from the conference, the problem was taken to the UN Security Council on 15 February 1964 by the joint efforts of the Greek Cypriots and Britain. During the negotiations between 18 February

- 4 March 1964, the United States argued that the problem should be resolved by discussion between the leaders of the two sides. However, in the conference, given all the bloody events that have occurred, it has been stated that this is not possible, and it has been decided by the council to take measures through the Government of the Republic of Cyprus. In UNSC resolution 186 of March 4, 1964, it was decided to recognize the Greek Cypriot administration as the Government of the Republic of Cyprus and send a peacekeeping force, short name UNFICYP, to the island for a period of six months.

Since UN peacekeeping force could not prevent the Greek attacks, on March 16, 1964, the Turkish Grand National Assembly authorized the İnönü government in military intervention. In April and May of 1964. After the meeting of the council on June 2, 1964, a decision was made on military intervention on the island.

Here in this tense domestic and foreign policy environment US President Lyndon B. Johnson sent immediately, after the intervention decision of June 2, a letter to Prime Minister İsmet İnönü dated June 5, 1964. In the letter, the president reiterated the issue of NATO membership and NATO's integrity, which has been the US approach to the Cyprus problem since the beginning. Another issue expressed in order to dissuade Turkey, which decided to intervene, is the Soviet threat. The letter stated that if Turkey intervenes in Cyprus, the USSR will also participate, and in this case NATO countries may not take action to protect Turkey. Prime minister İnönü also responded to this letter. In the answer, it was mentioned that Turkey's Cyprus policy would be guided by negotiation with the United States.

Prior to the Cyprus Peace Operation, attempts were made to mediate between the Turkish and Greek sides with the Acheson plans and the Vance mission. But as a result of the Greek attacks, the Republic of Turkey deployed troops to the island of Cyprus on July 20, 1974.

As a result, it can be said that Turkey, which implements a foreign policy with a NATO and therefore a US axis, was able to intervene in Cyprus only in 1974 under the influence of the United States even events began in 1954.